

THEME OF LOVE IN JAFAR MUHAMMAD GHAZALS

Shahnoza Giyasova,

Guest Narzikulov

Samarkand State University

mehmonnarzikulov@gmail.com +998915327703

Annotation: In this short article, the Tajik and Uzbek poets, scholars, and translators Jafar Muhammad (Jafar Kholmuminov) describe the love in the ghazals and turn love into an object of relationship. In his ghazals, Jafar Muhammad expresses and describes the lyrical protagonist's inner experiences and feelings, and in order to ensure the full and effective expression of this expression and description, he uses the word "love" to describe the art of imitation. How many images he loves. We conventionally divide these images into two types: images representing places of love and images representing the means of love.

Switch key: "Ghazal", "city of love" (city of love), "steppe of love" (steppe of love), "council of love" (land of love), "market of love" (market of love), "branch of love" (branches of love), "River of love" (sea of love), "green city of love" (green city of love), "throne of love" (throne of love), "wind of love" (wind of love), "thorn of love" (thorn of love), "tree of love" (Love cup), "love cup" (love cup), "love tumor" (love tumor), "fiqh of love" (love fiqh), "role of love" (love role), "Tahmtani ishq" (love Tahmtani).

ЖАЪФАР МУҲАММАД ҒАЗАЛЛАРИДА ИШҚ МАВЗУСИ

Шахноза Гиясова,

Меҳмон Нарзиқулов

Самарқанд давлат Университети

mehmonnarziqulov@gmail.com +998915327703

Аннотация: Ушбу муҷаз мақолада тоҷик ва ўзбек тилларида иҷод қилувчи зуллисонайн шоир, олим ва тарҷимон Жаъфар Муҳаммад (Жаъфар Холмўминов) ғазалларидаги ишқ мавзу майдонида ишқни образлаштириш ҳамда ишқни муносабат объектига айлантириш ходисалари кўриб ўтилади. Жаъфар Муҳаммад ўз ғазалларида лирик қаҳрамон – ошиқнинг ички кечинмалари, ботиний ҳис-туйғуларини баён ва тавсиф этар экан, ушбу баён ва тавсифлашнинг тўла ва таъсирчан чиқишини таъминлаш мақсадида "ишқ" сўзи иштирокида ясалган иборалар воситасида ўхшатиш санъатини қўллаб биз **ишқ образлари** деб аташимиз мумкин бўлган бир неча образлар яратади. Биз ушбу образларни шартли равишда **ишқ маконларини билдирувчи образлар** ва **ишқ воситаларини билдирувчи образлар** каби икки турга бўламиз.

Калит сўз: "Ғазал", "шаҳри ишқ" (ишқ шаҳри), "дашти ишқ" (ишқ дашти), "шўразори ишқ" (ишқ шўртупроқ ери), "бозори ишқ" (ишқ бозори), "шохсори ишқ" (ишқ шохлари), "дарёи ишқ" (ишқ денгизи), "шаҳри сабзи ишқ" (ишқнинг яшил шаҳри), "арши ишқ" (ишқ арши) "боди сабойи ишқ" (ишқ шаббодаси), "хори ишқ" (ишқ тикани), "дори ишқ" (ишқ дори), "жоми

ишқ” (ишқ жоми), “тўмори ишқ” (ишқ тумори), “фикҳи ишқ” (ишқ фикҳи), “нақши ишқ” (ишқ нақши), “Таҳмтани ишқ” (ишқ Таҳмтани).

Жаъфар Муҳаммад ўзининг гўзал ва бетакрор ғазаллари билан узоқ тарихга эга бўлган ғазалчилик анъаналарини давом эттириб келаётган шоирлардан бири ҳисобланади. Шу чоккача форс-тожик тилидаги шеърларидан иборат бўлган “Чашми борон” [“Ёмғирнинг нигоҳи”] (Термиз, 1997), “Мижғони офтоб” [“Қуёш киприклари”] (Душанбе, 1999), “Тулуъи сабзи ранг” [“Рангнинг яшил чиқиши”] (Тошкент, 2003), “Тажаллий” (Тошкент, 2008), “Ошиқи ишқ” [“Ишқ ошиғи”] (Тошкент, 2011), “Ҳануз ишқ...” (Техрон, 2011) ҳамда ўзбекча шеърларидан иборат бўлган “Кўзгу хайрати” (Тошкент, 2010) тўпламларини шеърият мухлисларига тақдим этган ушбу шоир шеъриятида ғазал алоҳида ўрин тутувчи жанрлардан бири ҳисобланади. Адабиётшунос олим Аҳмад Абдуллоев ўзининг Жаъфар Муҳаммаднинг илк шеърий тўплами “Чашми борон”га ёзган сўзбошисида шундай деган эди: “Жаъфар шеър йўлидан шахдам қадам ташлаб бормокда. Унинг ғазаллари улуғларнинг ғазаллари билан ҳамоҳанглик касб этади...”

Ҳақиқатдан ҳам Жаъфар Муҳаммад шеъриятига чуқурроқ назар ташлайдиган бўлсак, кўп асрлик тарихга эга бўлган классик форсий ва туркий ғазалнавислик анъаналарининг янгича кўринишда ушбу шоир ғазалларида қайтадан тирилаётганини кўриш мумкин. Румий, Саъдий, Ҳофиз, Бедил, Навоий, Машраб каби классик форсий ва туркий шеърият даҳолари, шунингдек Мирзо Турсунзода, Шерали Лойиқ, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов каби ҳозирги замон тожик ва ўзбек шеърияти дарғалари ижоди билан ҳамоҳанглик касб этган, аруз вази қоидаларига моҳирона тарзда риоя қилинганлиги туфайли ҳам классик ғазалчилик анъанаси бузилмаган ушбу ғазалларда ҳозирги замон руҳи уфуриб туради.

Адабиётшунос олимлар Аҳмад Абдуллоев ва Жумъакул Ҳамроевларнинг айтганларига қўшимча қилиб айтиш мумкинки, Жаъфар Муҳаммад нафақат ҳозирги замон тожик шеърияти, балки бугунги ўзбек шеъриятида ҳам ғазал жанрида қалам тебратаётган, ғазалчилик анъаналарининг давом этишига хизмат қилаётган шоирлардан бири ҳисобланади.

Жаъфар Муҳаммад ғазаллари турли мавзуларда битилган бўлиб, унда азалий ишқ мавзусидан тортиб ватан ва табиат васфига, инсонлар ўртасидаги муносабатлардан тортиб борлиқ ва ҳаёт сирларини очишга, уларнинг турли жиҳатларини кўрсатиб беришга бағишланган ғазалларгача учрайди. Шоир ўз ғазалларида ўзининг ғазалнавислиги борасида шундай дейди:

Ғазале суруда рафтам зи дараш, ки беамон аст,
Пайи жустужуйи ёре, ки ҳабибу хушзабон аст.

(*Мазмуни*: Ғазал айтганча меҳрибон ва ширинсўз бўлган бир ёрни излаб, ўша бағритошнинг эшигидан чиқиб кетдим.)

Ёки:

Қасдам набуда гар дар дарраҳо ғизол,
Дар бешаи ғазал сайёд будаам.

(*Мазмуни*: Дараларда оху (кийик) овлашни мақсад қилмаган бўлсам-да, ғазал ўрмонида овчига айланганман.)

Ишқ мавзуси Жаъфар Муҳаммад шеърлятида марказий ўринлардан бирини эгаллаб, инсон, ватан, ҳаёт, гўзаллик каби мавзуларни тўлдирувчи унсур ҳисобланади. Бошқача қилиб айтганда, шоирнинг нафақат ғазаллари, балки барча жанрларда ёзилган турлича мавзулардаги шеърларининг барчасида Ишқ деб аталмиш бир туйғу бўй кўрсатиб туради. Жаъфар Муҳаммаднинг ишқ олами билан яқиндан танишган киши унда ошиқнинг ўз ёрига нисбатан бўлган ишқий кечинмаларидан тортиб, шоирнинг ўз ота-онаси, яқинлари ва ватанига, олам ва ундаги барча жонли ҳамда жонсиз мавжудотларга, ҳаёт ва унинг гўзалликларига бўлган чексиз ишқининг ҳам гувоҳи бўлади.

Куйидаги мисолларга эътибор қилинг:

То бо ту будаам, дилшод будаам,
Аз қайди дарду ғам озод будаам.

(Мазмуни: Сен билан бўлган чоғда кўнгли шод эдим, дарду ғам зиндонидан озод эдим.)

Эй дилбари дилсўзи ман, хуш омади, хуш омади,
Эй шамъи шомифрўзи ман, хуш омади, хуш омади.
Бу ту насибам оҳ буд, бе ту дилам даймоҳ буд,
Эй иди Наврўзи ман, хуш омади, хуш омади.

(Мазмуни: Эй юракни ўртагувчи дилбарим, хуш келибсан, хуш келибсан, // Эй помларни ёритгувчи шамъим, хуш келибсан, хуш келибсан. // Сенсиз насибам оҳ эди, сенсиз дилим қишэди, // Эй менга Наврўз олиб келган тухфа, хуш келибсан, хуш келибсан.)

Жаъфар Муҳаммаднинг ўзбекча ғазалларида ҳам ошиқ қалбидаги ишқ ўтининг алангаси бор бўйича кўзга ташланиб туради:

Ҳар кишиким ул париваш зулфини ёд айлағай,
Ақлу иймон тоғини бир пасда барбод айлағай.
Бир хиром этса агар ул сарвқомат боғ аро,
Юз қиёматни санавбарларга бунёд айлағай...
Топмаса гар жаннатулмаъвода Ширин ёрини,
Дўзахийлар сингари Фарход фарёд айлағай.

Бу ҳолатни Жаъфар Муҳаммаднинг кўпгина ғазалларида кузатиш мумкин:

Тонг отмади

Бир кеча ойдек тўлиб сен келмадинг, тонг отмади,
Бир нафас меҳмон бўлиб сен келмадинг, тонг отмади
Кўзларингга жон тасаддуқ, кўзларим кўзгусида,
Ғунча янглиғ очилиб, сен келмадинг, тонг отмади.
Юз жароҳатни дилимга бедариғ этдинг нисор,
Билмайин ёки билиб... Сен келмадинг, тонг отмади.
Ўчди юлдузлар самода, ўчмади аммо чирок,
Кетди Жаъфар эзилиб: Сен келмадинг, тонг отмади.

Сени севдим

Замину осмонлардан Сени топдим, Сени севдим,
Аёну ноаёнлардан Сени топдим, Сени севдим.

Жаҳонни сарбасар кездим, сабодек дарбадар кездим,
Муқаддас ошёнлардан Сени топдим, Сени севдим.

На Райдансан, на Ясрибдан, на Машрикдан, на Мағрибдан,
Магарки, Қақшашонлардан Сени топдим, Сени севдим.

На май қолди-ю на соғар, на девон қолди, на Жаъфар,
Қай онларда қаёнлардан Сени топдим, Сени севдим?

Юқорида айтиб ўтганимиздек, Жаъфар Муҳаммад ғазалиётида фақатгина ёр, севгили, маъшуқагина эмас, балки ота-она, ватан, халқ каби тушунчалар ҳам ишқ, муҳаббат, севиш объектига айланади. Жумладан, унинг “Кужо” (Қаерда), “Қалиди дину дунё” (Дину дунё калити), “Дар Бухоро” (Бухорода), “Шаҳри сабзи ишқ” (Ишқнинг яшил шаҳри), “Жуғрофиейи ишқ” (Ишқ жуғрофияси) деб номланган ғазалларида шоирнинг азиз ва муқаддас ватанимиз, унинг Бухоро, Самарқанд, Шаҳрисабз каби турли шаҳарлари ва гўшаларига бўлган чексиз муҳаббати, ишқи гўзал тарзда баён этилган:

То Самарқанд ошкоро дўст медорам Туро,
Зикр дар дил то Бухоро, дўст медорам Туро.

Аз лаби Оҳангарон то сарзамини Кешрўд,
Дўст медорам нигоро, дўст медорам Туро.

(*Мазмуни*: Сени Самарқанд қадар ошкора севаман,
Сени қалбимда зикр этганча, Бухоро қадар севаман.
Оҳангарон қирғоғидан Кешрўд (Қашқадарё)замини қадар,
Сени севаман нигорим, сени севаман.)

Жаъфар Муҳаммад ғазалларида ишқ мавзуси фақатгина ошиқнинг ишқи баёни билан чегараланиб қолмайди. Яъни ушбу шоир ғазалларида умумий ишқ баёнидан ташқари ишқ тушунчаси билан боғлиқ яна икки жиҳат алоҳида кўзга ташланиб туради. Бу жиҳатларнинг биринчиси ишқ билан боғлиқ образлар ёки ишқ образлари бўлса, иккинчиси ишқ муносабат объектидир. Бошқача қилиб айтганда, ушбу шоир ғазалиётидаги ишқ мавзу майдонида лирик қаҳрамоннинг ишқини баён этиш, тавсифлашдан иборат бўлган ишқ баёнидан ишқ билан боғлиқ бўлган образлар, яъни ишқ образларини яратишга, ундан сўнг эса ишқнинг ўзини муносабат объектига айлантиришга ўтиб боришнинг қуйидаги ўзгариб-ривожланиб бориш жараёнини (динамикасини) кузатамиз: ишқни баён этиш → ишқни образлаштириш → ишқни муносабат объектига айлантириш. Ушбу ўзгариб-ривожланиб бориш жараёни натижасида эса Жаъфар Муҳаммад ғазалиётидаги ишқ мавзу майдонида қуйидаги ҳосила вужудга келади: ишқ баёни → ишқ образлари → ишқ муносабат объекти.

Адабиётлар рўйхати

1. Жаъфар Муҳаммад. “Ошиқи ишқ”. Мачмўаи шеър. Тошканд, Интишороти “YANGI NASHR”, 2011. С. 68
2. Жаъфар Муҳаммад. “Кўзгу хайрати”. Шеърый тўплам. Тошкент. “TAMADDUN”, 2010. 8 – б.
3. Чаъфар Муҳаммад. “Тачалли”. Мачмўаи шеър. Тошканд, Интишороти илмий давлатии “Доиратулмаорифи миллии Ўзбекистон”, 2008. С. 44.

4. Жаъфар Муҳаммад. “Мижғони офтоб”. Маҷмӯаи ашъор. Душанбе, Интишороти “Оли Сомон”, 1999. С. 55.
5. Нажмиддин Комилов. Нур шаҳри мадҳияси. / Жаъфар Муҳаммад. Кӯзгу ҳайрати. – Т.: “Тамаддун”, 2010. – Б. 3-4.